

Buddhien ja jumalten tiellä

■ LAURA IPATTI

Raisa Porrasmaa ja Petri Artturi Asikainen: *Temppelein hämärästä matsurin vilinään. Nojatuolimatka Japanin kulttuurihistoriaan*. Atena 2014.

Vanhaa sen enempiä kuin nyky-Japaniakaan voi tuskin ymmärtää perehtymättä maan kahden pääuskomustradition, mantereelta levinneen buddhalaisuuden (”buddhien tie”, *butsudō*, 仏道) ja kotope-

räisen luonnonuskon shintolaisuuden (”jumalten tie”, *shintō*, 神道) historiaan. Niin keskeinen vaikutus uskontojen synkretistisellä yhteensulautumisella on ollut Japanin valtion ja kulttuurin kehitykselle. Tälle ajatukselle perustuu myös japanologi Raisa Porrasmaan uusin teos, jonka temppeeli- ja pyhäkkövierailujen suitsukkeentuoksussa kulttuurihistoria kiertyy kauniisti modernin yhteiskunnan ilmiöiden taustoittajaksi.

Vaikka Porrasmaa määrittelee teoksensa tieteellisen oppikirjan sijaan pikemminkin oppaaksi, jonka tarkoitus on havainnoida, kuinka menneisyys elää Japanissa neonvalojen ja betonin keskellä, tekstiä hallitsee tutkimuksellinen ote. Et-sivä löytää historiaa niin Tokion metropolista kuin pikkukaupunkien sivukujiltakin, mutta ymmärtääkseen täytyy hiljentyä. Lukijalle, ”nojatuolimatkalaiselle”, suurikoisen kirjan sivuilta avautuu paitsi yksityiskohtaisin tietolaatikoin syvennetty ja Petri Asikaisen komein värivalokuvoin kuvitettu myös raskaslukuisuuteen asti perinpohjainen Japanin kulttuurihistorian tietopaketti.

Yli vuosituhantista katsausta rakennetaan kärsivällisesti. Tekijäkaksikon matkat pyhille paikoille pääsaarella Honshūlla punoutuvat osaksi kronologisesti etenevää hovin, papiston ja sotilassukujen tarinoiden vyyhtiä. Hallinto- ja kulttuurikausiin nivoutuva päälukujen paikka- ja aikasidos joustaa rakenteen viitteellisenä perustana. Tilaa sallitaan henkilöhistoriallisille juonikuluille ja kulttuurikausien erityispiirteille. Viittauksista Kofun- (300–358) ja Asuka- (358–710) kausiin edetään Nara- (710–794), Heian- (794–1185) ja Kama-

kura- (1185–1333) kausien kautta aina Edo-kaudelle (1603–1868) ja Meiji-kauden (1868–1912) alkuun.

Ennen ensimmäisten säilyneiden kirjallisten lähteiden välityksellä avautuvaa historiallisen ajan narratiivia Porrasmaa perehdyttää lukijansa myytteihin Japanin alkuperästä ja keisarin jumalallisesta verisiteestä. Monijumalaisen shintolaisuuden animistisissa uskomuksissa luonnonilmiöitä ja esisiä kunnioitetaan jumalallisina. Japanin vanhimman historiakronikan, vuonna 712 kootun *Kojikin* mukaan jumalsisarukset Izanagi ja Izanami loivat maailman mereen sinkoamansa keihään kärjestä tippuneista pisaroista. Japanin saaret syntyivät heidän liitostaan. Valtio puolestaan sai alkunsa Yamaton tasangolla jumalten perillisen keisari Jinmun kukistettua paikalliset heimot esiäitinsä, auringonjumalatar Amaterasu Ōmikamin opastuksella. Myytin mukaan nykyinen keisari Akihito on Jinmun 125. perillinen – seikka, joka edelleen kerätuu medioissa ja lainaa käyttövoimaa erilaisille poliittisille ääri-ilmiöille, vaikka keisarin palvelonta jumalallisena lakkautettiin toisen maailmansodan jälkeen.

Alunperin suullisena perintönä välittyneet myytit saivat Nara-kaudella eliitin valtapyrintöjä heijastaneen kirjallisen asun. Kuten Porrasmaa luonnehtii, historiaa ”luotiin” oikeuttamaan hallintoa. ”Aikojen hämäriin” kurkottaneet tarinat koottiin talteen osana Yamato-valtion rakentamista. Ollaan siis saman kaliiberin kulttuuristen peruskäsitteiden äärellä kuin vaikkapa kalevalainen mytologia suomalaisuuden juurista. Kuten kansanrunous avitti suomalaisuuden määrittelyssä, Japanin ensimmäis-

ten historiakronikoiden laatimisen taustalla vaikuttivat poliittiset motiivit.

Shintoperinteistä jatketaan katsaukseen buddhalaisuuden sekoitumisesta saarisyntyisiin uskomuksiin. Kiinasta levinnyt uusi uskonto vahvistui aluksi ”valtiobuddhalaisuutena” varsinaisen massojen buddhalaisuuden (*minshū bukkyō*, 民衆仏教) yleistyessä myöhemmin. Vähitellen tavat risteytyivät: buddhalaisia sutria saatettiin esittää japanilaisille *kami*-jumalille, jotka tulkittiin buddhalaisen pantheonin hahmojen ilmentymiksi (yhteensulautumiseen viittaa termi *shinbutsu shūgō*, 神仏習合). Toisin kuin esimerkiksi Lähi-idän monoteistiset uskonnot, buddhalaisuus ei sisältänyt ajatusta yhdestä oikeasta jumalasta. Shintolaisuuden monijumalaisuus ja alkuperäisuskon kirjoittamaton traditio vailla pyhiä tekstejä mahdollisti rinnakkaiselon.

700-luvun pääkaupungista Heijōkyōsta (nyk. Nara) turisti tuntee Kasugan pyhäkön eläinpalvelijat, kesyt kauriit, ja Tōdaiji-temppelin *Daibutsu*-patsaan. Porrasmaan matkassa oppi syvenee Lootus-sutrasta ympyräsymboliin ja *namu amida butsu*-mantrasta *dharmaan*, *mandalaan* ja muihin buddhalaisuuden avainkäsitteisiin. Teos tekee oivaltavasti ymmärrettäväksi länsimaista idänkävijää hämmentävää mutta japanilaisuuden ytimeen käyvää shinton ja buddhalaisuuden suhdetta. Japanilaisten suhtautuminen uskontoon näyttäytyykin mutkattomana: yhä on tavallista, että häitä juhli-taan shinto- tai kristillisin menoin, hautajaisia buddhalaisin.

Narasta siirrytään ”Tyynen rauh-an pääkaupunkiin” Heiankyōhon

(nyk. Kioto), japanilaisen koto-peräisen ”kansalliskulttuurin” (*kokufū bunka*, 国風文化) kehtoon. Heian-kaudella kirjallinen kulttuuri monipuolistui, *hiragana*-merkistön esimuoto kehittyi ja hovinaiset kirjoittivat klassikoita, joista edelleen luetuimpia on Murasaki Shikibun *Genjin tarina*. Porrasmaa kuvaa keisarillista pääkaupunkia monipuolisesti. Palatsi- ja ministeriökorttelien lisäksi tutustutaan Hiei-vuoren soturimunkkien karuihin meditaatioharjoitukseen ja Ninnaji-temppelissä Kenkōmunkin *Joutilaan mietteisiin*. Suurelle yleisölle tutumpia Ryōanjin kivipuutarhaa tai ”Kultaisen paviljongin temppeliä” Kinkakujiakaan ei unohdeta.

Teos viiپیilee historiallisessa Kiotossa, sallii runollisista päiväkirjamerkinnöistään tunnetun hovineito Sei Shōnagonin sanaila huilunsoitosta hiiren tunnin aikaan ja kirsikkapuiden pyryttää terälehtien lumimyrskyjään. Buddhalaisuudelle keskeisiin, japanilaista estetiikkaa ja maailmakuvaa sävyttäviin teemoihin – kaiken väliaikaisuuteen ja takertumisen harhasta vapautumiseen – palataan toistuvasti. Kamon pyhäkköjen matsureissa eli festivaaleilla härkävankkurit johdattavat lepyttelemään henkiä vehreän lehdon mullantuoksuiseen raikkauteen. Luonto on aistittavasti läsnä Porrasmaan reitillä, mikä tekee oikeutta japanilaiselle pyhyiden kokemuk-selle. Kiotolaiselämän kuvaus noussee yhdeksi kirjan virkistävimmistä osioista. Tekijän omakohtaiset kokemukset elävöittävät historiallisten tapahtumien jatkumoa.

Kulttuurisesti tuottelias Heian-kausi päättyi hajaannukseen. Eri-tyisesti itäisessä Japanissa paikal-

liset klaanit vahvistuivat ja maa suistui 1100-luvulta 1800-luvulle jatkuneeseen sotilasvallan kauden, josta Japanin keskiaikana tunnetaan noin vuodet 1185–1603. Ensimmäinen ”kenttähallitus” (*bakufu*, 幕府) perustettiin Kamakuraan, mutta vasta Tokugawa-klaanin nousu vakiinnutti olot 1600-luvulla, jolloin pääkaupunki siirtyi *shōgun*-sotilasjohtaja Tokugawa Ieyasun hallintokaupunkiin Edoon (nyk. Tokio).

Teoksen loppupuolella tutustutaan Kamakuran ja Edon sotilaseliitin tarinoiden lisäksi kansan arkeen. Edo-kauden kaupunkilaiselämän ja kaupallistuvan kulttuurin kuvaus poikkeaa yläluokan hengentuotteiden varaan rakentuvista aiemmista pääluvuista. Kun Euroopassa hautui Ranskan suuri vallankumous ja *ancien régime* aurinko painui länteen, idässä iti riisikurssiin perustunut ”japanilaismallinen kapitalismi”. Samuraiden kontrolloiman luokkayhteiskunnan kielletyt ilot purkautuivat Yoshiwaran huvikorttelien ”kelluvassa maailmassa”.

Länsimaisittain Japanin kulttuurille ikonisiin aiheisiin, *karensansui*-puutarhoihin, wabi-sabiestetiikkaan ja teemestari Sen no Rikyūn oppiin teen tielle (*chadō*, *sadō*, 茶道) ehditään melko suppeasti. Viihdeteollisuudessa runsaasti varioitua samuraiden suhdetta zen-buddhalaisuuteen Porrasmaa purkaa tervetulleen kriittisesti. Kerronta suo tilaa myös japanilaisen kulttuurin vähemmän tunnetulle monimuotoisuudelle, hovin mahtimiesten moniavioisuudelle ja munkkien lemmelle tempelien *chigo*-nuorukaisia (稚児) kohtaan.

Porrasmaa tasapainoilee tekstilajien rajapinnalla kaksoisroolissa yhtäältä ”matkaoppaana”, toisaalta tietokirjailijana pääosin onnistuneesti. Kerronta on jutustelevaa. Tekijän työkalupakissa on myös aluetutkimuksen kritiikkiä. Porrasmaa tunnistaa positionsa länsimaisena katsojana ja erittelee lähtökohtiaan ”idän” tulkkina ylittävän orientalistisen Aasian romanisoinnin. Lukijan mielikuvitusta kuitenkin kosiskellaan paikoitellen vaarallisesti toistuvilla ”muminainen” ja ”hama menneisyys” -ilmauksilla, jotka epämääräisyydessään itse asiassa osallistuvat entisajan Japanin mystifointiin.

Sekä akateemista että kansanomaista tietoa kierrättävälle teokselle tutkimuksellisten lähtökohtien aukikirjoittaminen on yhtä kaikki ansio. Porrasmaa valottaa lähdekritiikkiään ja ”voittajien historian” ongelmaa. Ristiriidat vuosisatojen aikana kertautuneissa tarinoissa mutkistavat tutkijoiden työtä. Tekijä tunnustaa yksinkertaistaneensa kiistellyjä tulkintoja mutta läpinäkyvyyden vaatimukselle uskollisena kirjoittaa tämän esiin. Teknisesti pikkutarkkaan ja pääosin eheään kokonaisuuteen on jäänyt lievää päällekkäisyyttä sekä sanavalinnoista johtuvia vähäisiä tyylikkoja. Lukukokemusta keventäisi asiasanahakemisto. Polveilevan kerronnan asemoimiseksi ja väärinkäsitysten välttämiseksi lukijan on palattava toistuvasti teoksen alun paikkahakemistoon ja historian pääkausien ”riisinyvään”.

Japaninkielisten termien runsaus ja reunaviitteisiin sijoitetut käännökset vahvistavat asiantuntevaa vaikutelmaa. Teksti lunastaa lupauksen herkkupaloista sekä uusille että vanhoille Japanin ystävil-

le. *Kanji*-merkkien harvinaisemat lukutavat houkuttelevat tarttumaan sanakirjaan. Viimeistelyhalu ja pyrkimys alkuperäisille kohteille oikeutta tekevään esitystapaan näkyy myös päälukujen kaksikielissä otsikoinnissa. Kirjallisuusluettelossa ilmoitettujen japaninkielisten lähteiden suhdetta sisältöön ei tosin suoraan osoiteta.

Porrasmaa maustaa kiitossanaan ekstraripauksella autenttisuutta, kun japanilaiselle kulttuurille leimallisiksi mielletyt kunnioituksen ja kiitollisuuden ilmaukset punoutuvat niissä *keigon* eli muodollisen kohteliaan kielen rakenteeseen. Sanojen lisäksi perinteet elävät eleissä ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Porrasmaa, joka valmistelee väitöskirjaansa Japanin klassisesta kirjallisuudesta Hōsei-yliopistossa Tokiossa, on kaikesta päätellen perehtynyt vihahteen hienovaraiseen kulttuuriin. Uraa uursi myös suora suomennois nykykirjailija Haruki Murakamin japaninkielisestä alkupe-
räisromaanista *Värättömän miehen vaellusvuodet* (Tammi 2014).

Aikana, jolloin japanilainen kulttuuri nauttii Suomessa jonkinlaisen muoti-ilmiön asemasta, on ilahduttavaa, että kysyntään vastataan kunnianhimoisesti tutkimukseen perustuvaa, japanin kielen opintoja tukevaa tietoa julkaisten.

Kirjoittaja on tohtorikoulutettava Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineessa.